

Віктор Гудзь

Роман Сербин у боротьбі проти сучасних фальсифікацій історії Голодомору

Анотація. З'ясовано, що Роман Сербин першим серед науковців спростував вигадки фальсифікаторів історії голоду 1932-1933 рр. в Україні, які з'явилися на Заході у 80-х роках ХХ ст. і в Росії в постколоніальну добу. Історик вніс значний вклад у розробку «геноцидної» версії Голодомору. Р. Сербину належить трактування Конвенції ООН про геноцид стосовно подій 30-х років як серії злочинних дій сталінського режиму в Україні. Дискутуючи з опонентами, Р. Сербин нагадав про думку Рафаеля Лемкіна, автора Конвенції ООН про геноцид 1948 року. Лемкін розглядав українську катастрофу в рамках Конвенції ООН і визначив геноцид в радянській Україні за чотирма напрямками атаки на етнічну українську націю, з яких навмисно влаштований Голодомор сільського населення був найбільш смертоносною частиною. Іншими були паралізація української нації проріджуванням її інтелектуальної еліти, знищенням власного церковного життя і спрямованого етнічного змішування населення України. Простежено, що вчений веде різнобічну просвітницьку та громадську роботу з донесення світу правди про трагедію українського народу. Встановлено, що сукупний вклад вченого у розробку історії Голодомору, та відстоювання в сучасних наукових і політичних колах його геноцидного характеру є найбільш вагомим серед українських науковців зарубіжжя.

Ключові слова: історіографія, українська діаспора, Роман Сербин, Голодомор, геноцид.

Victor Gudzy

Roman Serbyn's Fight against Modern Falsifications of the History of Holodomor

Abstract. It is found out that Roman Serbyn proved himself as a consistent researcher problem of the Holodomor, which showed a qualified methodological approach and objective scientific position. The scientist was first among scholars who refuted fabrications of history of the famine 1932-1933 on Ukraine, which appeared in the West in the 80s of the twentieth century and contemporary Russia. The historian hypothesized the systematic application communist regime of the tool famine in 1921-1923 and 1932-1933 for suppress of the resistance "unreliable" Ukrainians layers. R. Serbyn interpreted the events of 30 years of XX century accordingly to of the Convention on genocide as a series of criminal actions of the Stalin's regime. Consectvently, the soviet rule combined the famine in Ukraine with other elements of the communist genocide, its destruction of the Church, intellectuals and the ruling elite, the estrangement of children and so on. The scientiest concentrated his attention on the Ukrainian genocide and mainly comment on John-Paul Himka's evasive methodology in debating that subject. R. Serbyn remembered about opinion by Rafael Lemkin, who was author of the 1948 UN Genocide Convention. Lemkin examined the Ukrainian catastrophe within the framework of the UN Convention and defined the genocide in Soviet Ukraine as a four-pronged attack on the ethnic Ukrainian nation, of which the deliberate starvation of the farming population was the most lethal part. The others were the crippling of the Ukrainian nation by the decimation of its intellectual elites, the destruction of its church life, and the forced ethnic mixing of Ukraine's population. The study tested all the way of Serbyn's life - an example of coherent and courageous struggle for the individual for the truth about the famine, an example of tireless research and educational work on the revival of the historical memory of the Ukrainian people and the strengthening of Ukraine in the world. It is ascertained that the total R. Serbyn's contribution to the development history of the Holodomor and substantiation evidence genocidal nature of this tragedy is the most important among Ukrainian researchers abroad. He lectures, speaking at conferences, giving interviews, trying bring up to the world terrible and instructive truth about one of the greatest tragedies in the history of the Ukrainian people.

Keywords: historiography, Ukrainian diaspora, Roman Serbyn, Holodomor, genocide.

Історія Голодомору в постколоніальну добу стала не лише однією з провідних наукових тем, а й елементом інформаційної війни міжнародного масштабу. Увага науковців світу зосереджена переважно на сучасному історичному дискурсі навколо причин, характеру і масштабів трагедії голоду 1932-1933 років в Україні та Російській Федерації, зосередилися головним чином на визнанні або запереченні геноцидної версії Голодомору.

Ті дослідники, які розглядали наукову та організаційну діяльність української діаспори (Ф. Сисин, 1997; В. Марочко, 2003; В. Гудзь, 2004; М. Шитюк і К. Назарова, 2012 та ін.) спеціального завдання охарактеризувати вклад Романа Сербина у боротьбу за правду про голод-геноцид в Україні не ставили. Певний виняток становить публікація В. Гудзя про визначення істориком характеру Голодомору [1].

Тому мета цієї розвідки – проаналізувати науковий доробок Романа Сербина в історіографії Голодомору, його характеристики подій в Україні на початку 1930-

х років та з'ясувати позицію вченого в сучасній боротьбі за правду про Великий голод.

Протистояння навколо історії Голодомору загострилося під час відзначення 50-х роковин трагедії, яке розгорнула українська діаспора. Англійський історик Роберт Конквест у книзі «Жнива скорботи» (1986), яка мала широкий резонанс в наукових колах і політикумі, охарактеризував голод 1932-1933 рр. в Україні як сталінський геноцид. У відповідь на концепції підтриманих українською діаспорою радянологів-«тоталітаристів» з'явилися публікації «ревізіоністського» напрямку вивчення історії СРСР та прямі ідеологічні інсинуації. Так, у 1988 р. в Нью-Йорку вийшла друком стаття Джефа Коплона [11]. Цей журналіст стверджував, що «галас» довкола голоду зумовлений намаганням відволікти суспільство від пошуків військових злочинців серед української еміграції та заперечити нацистський Голокост. Канадський профспілковий діяч Дуглас Тоттл, спромігся на замовну книжку «Обман, голод і фашизм: міф про український геноцид від Гітлера до Гарварда». Зневаживши

свідків голоду як колабораціоністів, Тоттл пояснив причини голоду не умислом влади, а перегинами колективізації, саботажем селян, посухою [23, р. 92-96].

Найбільш послідовним критиком спекуляцій на тему Голодомору став уродженець Івано-Франківщини, редактор часопису «Студії Голодомору» (Монреаль), професор Квебекського університету Роман Сербин. По-перше, вчений виправдав використання у фільмі «Жнива скорботи» світлин періоду голоду 1921–1923 років, вказавши на їх доречність для ілюстрації системної геноцидної політики влади. По-друге, історик спростував інсинуації Д. Тоттла про начебто заперечення штучного голоду М. Грушевським. По-третє, засудив спробу пов'язати прихильників версії голоду-геноциду з фашизмом і колабораціонізмом [19, р.7-10]. Як зазначав Р. Сербин, автор опусу, не знаючи історії голоду, відвів йому один розділ, а «шахрайству» і «фашизму» – дев'ять. Тоттл та його однодумці «...мають нахабство осквернити пам'ять мільйонів невинних людей свідомо виморених голодом злочинцями, які ніколи не були покарані за їх диявольський вчинок» [19, р.11].

Професор Р. Сербин давав відсіч фальсифікаторам історії голоду 1932-1933 рр. і у наступні роки. Показовою є його полеміка з професором Альбертського університету в Едмонтоні Іваном-Павлом Химкою. Цей дослідник Голокосту в 2006 р. оприлюднив свої роздуми про найбільші трагедії євреїв і українців [13], навіяні читанням монографій українського історика С. Кульчицького і його шведського колеги Й. Дитча. І. Химка стурбувався тим, що з 1983 р. почастишали спроби трактувати Голодомор як акт геноциду, порівняння з Голокостом. Його непокоїло звинувачення у причетності до голоду Л. Кагановича, євреїв НКВС, а також те, що в підручниках історії України страждання Голокосту «затмарені українськими боротьбою і стражданнями» [13]. І. Химка звинувачує в тенденційності С. Кульчицького, котрий заявив про свій моральний обов'язок перед пам'яттю мільйонів жертв голоду. Проте, як зауважив Р. Сербин, І. Химка сам виявив подвійну мораль: не визнав Голодомору як геноциду лише тому, що пам'ять про нього використовується як «національний міф» поряд з героїзацією національно-визвольної боротьби ОУН-УПА [3, с. 15-18].

Інша публікація І. Химки у журналі «Критика» присвячена аналізу монографії Тимоті Снайдера «Криваві землі» [22]. І. Химка резюмував, що Снайдер характеризує події 1932–1933 рр. в Україні як «політичний голод», «масове вбивство», але не Голодомор. Власні погляди І. Химка виклав в університетській промові 28 березня 2011 року, перекладеній для часопису «Критика» [9]. І. Химку непокоїло, що до «геноцидної» кампанії «приплітають ... увесь гнів, спрямований на росіян та євреїв», що завищується кількість жертв голоду. Проте Р. Сербин наголосив, що українці, на відміну від прихильників унікальності Голокосту, не претендують на особливий статус Голодомору, а лише прагнуть співчуття до жертв голоду,

суспільної уваги і визнання українського геноциду, як це зроблено у випадку з єврейською та іншими людськими катастрофами.

Професор Сербин виділив два «міти», які обурили І. Химку: твердження, що голод в Україні 1933 року був геноцидом і заперечення участі ОУН і УПА у Голокості. Насправді І. Химка «...хибно обмежує поняття геноциду до голоду українського селянства, а отже, має з Голодомором концептуальні проблеми». Він не бачить того, що юрист Р. Лемкін зрозумів 68 років тому: «...він трактував селян як частину етнічної та національної групи, а не як соціальну категорію» [3].

Продовжуючи критику едмонтонського професора, монреальський вчений навів слова Снайдера: «Рафаль Лемкін, міжнародний адвокат, який пізніше винайшов термін геноцид, назвав би український випадок «класичним прикладом радянського геноциду» [18; 22].

Аналізуючи книгу «Чорна книга комунізму», що вийшла у Франції [15], історик схвалив висновок Н. Верта про те, що голод був навмисно організований Кремлем для покари селян і погубив в Україні 4 млн. людей. Проте Р. Сербин вважав хибним ототожнення С. Куртва єврейського Голокосту з українським Голодомором, бо «...цей геноцид є не «українським» а «класовим»» [4, с. 96], спрямованим проти селянства України.

В іншій статті Р. Сербин дорікає українцям Заходу за недостатню активність. «Жидівська діаспора стала частиною проводу західного світу, і її Голокост увійшов у колективну пам'ять і свідомість людства, – пише історик. – Українська діаспора залишилась на периферії, і світ не цікавиться її Голодоморами, хоч вони такі самі доречні для аналізу сучасних політичних злочинів (якщо не більше), як жидівський Голокост» [7, с.103].

Р. Сербин вніс власний вагомий вклад у розвиток геноцидної версії трагедії Голодомору. Його стаття в рамках програми «Уроки історії» Фонду «Україна 3000» була опублікована у спеціальному збірнику [6]. На думку історика, Р. Лемкін «...справедливо розширює обговорення українського геноциду за межі селян, голодуючих в 1932–1933 роках, і каже про знищення інтелігенції та Церкви, «мозку» і «душі» нації» [6; 17, р. 123].

Найбільш чітко своє трактування подій 1932–1933 рр. в Україні Р. Сербин виклав у статті «Осмислення Голодомору у світлі конвенції ООН про геноцид» – україномовній інтерпретації його поглядів, викладених в «Українському кварталі» 2006 р. [20]. Спершу вчений проаналізував докази автора терміну «геноцид» Р. Лемкіна, який наголошував, що це явище «не обов'язково означає нагальне знищення нації», а, скоріше, передбачає «намір зображувати ним скоординований плян різних дій, скерованих на знищення суттєвих основ національних груп з ціллю анігіляції самих груп» [16, р. 80]. Р. Сербин погоджується, що «уряди зазвичай не проголошують і не документують геноцидні плани за прикладом нацистів» (Лео Купер) [14,

р. 35], але впевнений: «...архіви зберегли численні закони, директиви та виступи високих радянських службовців, які яскраво свідчать про злочинні інтенції сталінської верхівки» [2, с. 55]. На доказ свого твердження автор назвав зафіксовані в документах закон «про 5 колосків» від 7 серпня 1932 р., «чорні дошки», блокаду УСРР і Кубані, хатні обшуки і конфіскацію усіх харчів, виступи багатьох партійних діячів тощо.

Крім того, пише Р. Сербин, Конвенція не вимагає інтенції тотального знищення групи та визначення мотивів геноциду щодо вчинення злочину, чого вимагають критики концепції геноциду. Достатньо самого злочину. Іншим ключовим елементом для визнання геноциду Р. Сербин визначає наявні в Конвенції означення груп жертв: національні, етнічні, релігійні і расові, з яких перших дві характерні для України. Геноцид не зводився лише до Голодомору: «Нищення голодом українських селян було лише частиною геноциду; геноцид був нищенням українців як національної та етнічної групи» [2, с. 57]. Елементами такого етноциду були асиміляція українських сиріт, скасування українізації [2, с. 60].

Щодо дефініцій, то Р. Сербин переконаний: «Правильний термін є Голодомор, який треба вживати не лише в сенсі «морення голодом», але як синонім «геноциду проти українців». В українській мові це слово треба писати з великої букви...» [2, с. 61]. За Сербином, термін «Голодомор» придатний і для всього періоду нищення українців у першій половині ХХ-го століття, як добре продуманої, організованої і надзвичайно жорстокої щодо методів втілення акції [8]. Вважаємо, що у такому разі варто розрізнити прийняте вживання цього терміну у вузькому сенсі та в широкому – кризь «тоталітарну» призму бачення Р. Сербина, – на яке теж треба зважати, враховуючи штучний характер голодувань 1921–1923 і 1946–1947 рр.

Виходячи із системної оцінки радянського режиму, історик вперше провів паралелі між радянськими людоморами, назвавши голод 1920-х рр. «генеральною репетицією» Великого голоду початку 1930-х років. «Людина – не природа – була причиною першого масового голоду в радянській Україні. У зв'язку з цим, український голод 1921–1923 дуже відрізнявся від одночасного російського голоду, але був цілком подібним до українського голоду 1932–1933 рр.» [12, р. 15].

Канадський історик, крім наукової праці, проводить велику організаційну і просвітницьку роботу. Зокрема, він опублікував фотографії подій голоду в Україні 1921–1923 рр., що зберігаються у кантональному архіві Женеви, та свої коментарі до них (газета «Кримська Світлиця», 12. 03. 2004). Вчений, який вважає, що знання про Голодомор – обов'язок кожної свідомої людини, він читає лекції, виступає на конференціях, дає інтерв'ю, скрізь намагаючись догукатися до світу із страшною і повчальною правдою про найбільшу трагедію в історії українського народу.

Пройшло десятиліття незалежності, коли історик Роман Сербин констатував: «Українська влада нехтує Голодомором. Мало

ним цікавиться й українське суспільство. Генерація, яка пережила голод, уже майже вповні відійшла, а на її місце прийшли люди, для яких визначаючі моменти їхньої самоідентифікації й національної свідомості уже не Голодомор та незалежна Україна, а так звана «Велика вітчизняна війна» [5]. Професор Сербин звинувачував владу України у бездіяльності щодо донесення правди про Голодомор у республіці і на міжнародному рівні та пропонував координацію зусиль політичних та наукових кіл у цій справі на Батьківщині та в діаспорі. Таке завдання залишається нагальним і сьогодні, коли офіційна Росія веде гібридну війну в Україні, заперечує геноцид українського народу 1932–1933 рр. і перешкоджає його визнанню в світі.

Отже, Р. Сербин виявив себе одним із перших історіографів проблеми Голодомору, продемонструвавши кваліфікований методологічний підхід, об'єктивну наукову позицію і спростувавши вигадки фальсифікаторів історії голоду 1932–1933 рр. в Україні.

Історик вніс значний вклад у розробку «геноцидної» версії Голодомору в Дж. Мейса і Р. Конквеста і висунув гіпотезу про системне застосування комуністичним режимом засобу голоду у 1921–1923 рр. і 1932–1933 рр. з метою придушення опору владі «неблагонадійних» верств українства. Р. Сербину належить також розвиток ідей Р. Лемкіна та трактування Конвенції ООН про геноцид стосовно подій 1930-х років як серії злочинів сталінського режиму, які поєднували Голодомор з іншими елементами комуністичного геноциду України: нищенням її Церкви, інтелігенції, керівної верхівки, відчуженням дітей тощо.

Дослідження показує, що професійна і громадянська позиція професора Сербина – приклад боротьби цілісної і мужньої особистості за правду про голод, приклад невтомної наукової та просвітницької роботи з відродження історичної пам'яті народу та утвердження України в світі. Сукупний вклад ученого в розробку історії голоду 1932-1933 рр. в Україні та обґрунтування геноцидного характеру цієї трагедії виглядає найбільш вагомим серед українських дослідників зарубіжжя.

Подвижницька і багатогранна діяльність Романа Сербина в науковій, громадській та просвітницькій царині, як і сама особистість видатного вченого, бійця «ідеологічного фронту» не може бути вичерпана однією статтею, а потребує монографічного комплексного і всебічного наукового дослідження із залученням методів історіографії, герменевтики, біографістики, просопографії та інших.

Література:

1. Гудзь Віктор. Роман Сербин як представник тоталітарної школи історіографії Голодомору // Емінак: науковий щоквартальник. – 2016. – № 3 (15) (липень-вересень). – Т. 2. – С. 86-91.
2. Сербин Р. Осмислення Голодомору у світлі конвенції ООН про геноцид / Роман Сербин //

- Архіви України. – № 3-4 (261), травень-серпень. – 2008. – С. 53-62.
3. Сербин Роман. Боротьба Івана Химки з «українськими мітами»: хибні методи / Роман Сербин // Критика. – Червень 2012. – № 6. – С. 15-18.
 4. Сербин Роман. Голодомор 1932-1933: проблема колективної пам'яті / Роман Сербин // За яку спадщину? / Роман Сербин. – К.: [б. в.], 2002. – С. 89-96.
 5. Сербин Роман. За яку спадщину? Голодомор 1932-1933: проблема колективної пам'яті – [Електронний ресурс] / Роман Сербин. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/serbyn7.htm>
 6. Сербин Роман. Концепція злочину геноциду Рафаеля Лемкіна та його аналіз українського геноциду // Рафаель Лемкін: радянський геноцид в Україні [редактор Роман Сербин; упорядник Олеся Стасюк]. – К.: Майстерня книги, 2009. – 208 с.
 7. Сербин Роман. Українська діаспора й Україна: за партнерські засади співпраці / Роман Сербин // За яку спадщину? / Роман Сербин. – К.: [б. в.], 2002. – С. 100-106.
 8. Соколик Оксана. Питання досліджень української історичної правди: Науково-популярна конференція ...у Торонто 6 квітня 2013 р. [Електронний ресурс] / Оксана Соколик. – Режим доступу: <http://ukrpohliad.org/ukrayintsi-v-sviti/pytannya-doslidzhen-ukrayins-koyi-istory-chnoyi-pravdy.html>
 9. Химка Іван. Втручання: підважуючи міти української історії ХХ століття [Електронний ресурс] / Іван Химка // Критика. – Число 5 (175) травень 2012. – [Режим доступу]: <http://m.krytyka.com/ua/articles/vtruchannya-pidvazhuuyuchy-mity-ukrayinskoyi-istoriyi-xx-stolittya>
 10. Химка Іван. Історія Кривавщини та ліки від «пам'яті» [Електронний ресурс] / Іван Химка // Критика. – Число 5–6 (163–164). – Травень 2011. – [Режим доступу]: <http://m.krytyka.com/ua/articles/istoriya-kryvavshchyny-ta-lyky-vid-pamyati>
 11. Coplon Jeff. In Search of a Soviet Holocaust. A 55-Year-Old Famine Feeds the Right / Jeff Coplon // Village Voice. – 1988. – January 12.
 12. Famine in Ukraine 1932-1933 [eds. Serbyn Roman & Bohdan Krawchenko]. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986. – 192 p.
 13. Himka John-Paul. Holocaust and Holodomor [Електронний ресурс] / John Paul Himka. – Режим доступу: http://pandia.ru/user/publ/17244-Holocaust_and_Holodomor_John_Paul_Himka
 14. Kuper Leo. Genocide. Its Political Use in the Twentieth Century / Leo Kuper. – New York: Penguin Paperbacks, 1981. – 256 p.
 15. Le Livre Noir Du Communisme: Crimes, Terreur et Repression / S. Courtois, N. Werth, J.-L. Panne, A. Paczkowski, K. Bartosek, J.-L. Margolin. – Paris: editions R. Laffont, 1997. – 848 p.
 16. Lemkin Raphael. Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation-Analysis of Government - Proposals for Redress Raphael Lemkin. – Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1944. – 674 p.
 17. Serbyn Roman. Lemkin on the Ukrainian Genocide [Lemkin on Genocide of Nations] / Roman Serbyn // Journal of International Criminal Justice. – №7. – Oxford University Press, 2009. – Pp. 123-130.
 18. Serbyn Roman. On the Ukrainian Genocide, Lemkin, and Himkian Dialectics <http://www.academia.edu/1233026/> [Електронний ресурс] / Roman Serbyn. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/1233026/>
 19. Serbyn Roman. The last stand of the ukrainian famine-genocide deniers [Електронний ресурс] / Roman Serbyn. – Режим доступу: <http://www.infoukes.com/history/famine/serbyn/>. – (Reprinted from «The Ukrainian Canadian». – Montreal: Kobzar Publishing Company Limited, 1989. – February).
 20. Serbyn Roman. The Ukrainian Famine of 1932-1933 as Genocide in the light of the UN Convention of 1948 / Roman Serbyn // The Ukrainian Quarterly. – Vol. LXII. – №. 2. – 2006. – Pp. 181-204.
 21. Snyder Timothy. Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin / Timothy Snyder. – New York: Basic Books, 2010. – 448 p.
 22. Tottle D. Fraud, Famine and Fascism: The Ukrainian Genocide Myth from Hitler to Harvard / D. Tottle. – Toronto, 1987. – P. 92-96.
- References:**
1. Hudz' Viktor. Roman Serbyn yak predstavnyk totalitarnoyi shkoly istoriohrafii Holodomoru // Eminak: naukovyy shchokvartal'nyk. – 2016. – # 3 (15) (lypen'-veresen'). – Т. 2. – С.86-91 [In Ukrainian].
 2. Serbyn R. Osmyslennya Holodomoru u svitli konventsiyi OON pro henotsyd / Roman Serbyn // Arkhivy Ukrayiny. – # 3-4 (261), traven'-serpen'. – 2008. – С. 53-62 [In Ukrainian].
 3. Serbyn Roman. Borot'ba Ivana Khymky z «ukrayins'kymy mitamy»: khybni metody / Roman Serbyn // Krytyka. – Cherven' 2012. – # 6. – С. 15-18 [In Ukrainian].
 4. Serbyn Roman. Holodomor 1932-1933: problema kolektyvnoyi pam'yati / Roman Serbyn // Za yaku spadshchynu? / Roman Serbyn. – К.: [б. в.], 2002. – С. 89-96 [In Ukrainian].
 5. Serbyn Roman. Za yaku spadshchynu? Holodomor 1932-1933: problema kolektyvnoyi pam'yati – [Elektronnyy resurs] / Roman Serbyn. – Rezhym dostupu: <http://ukrlife.org/main/evshan/serbyn7.htm> [In Ukrainian].
 6. Serbyn Roman. Kontseptsiya zlochyну henotsydu Rafaelya Lemkina ta yoho analiz ukrayins'koho henotsydu» // Rafael' Lemkin: radyans'kyy henotsyd v Ukrayini» [redaktor Roman Serbyn; uporyadnyk Olesya Stasyuk]. – К.: Maysternya knyhy, 2009. – 208 s. [In Ukrainian].
 7. Serbyn Roman. Ukrayins'ka diyaspora i Ukrayina: za partners'ki zasady spivpratsi / Roman Serbyn // Za yaku spadshchynu? / Roman Serbyn. – К.: [б. в.], 2002. – С. 100-106 [In Ukrainian].
 8. Sokolyk Oksana. Pytannya doslidzhen' ukrayins'koyi istorychnoyi pravdy: Naukovo-populyarna konferentsiya ...u Toronto 6 kvitnya 2013 r. [Elektronnyy resurs] / Oksana Sokolyk. – Rezhym dostupu: <http://ukrpohliad.org/ukrayintsi-v-sviti/pytannya-doslidzhen-ukrayins-koyi-istory-chnoyi-pravdy.html> [In Ukrainian].

9. Khymska Ivan. Vtruchannya: pidvazhuyuchy mity ukrayins'koyi istoriyi XX stolittya [Elektronnyy resurs] / Ivan Khymska // Krytyka. – Chyso 5 (175) traven' 2012. – [Rezhyim dostupu]: <http://m.krytyka.com/ua/articles/vtruchannya-pidvazhuyuchy-mity-ukrayinskoyi-istoriyi-xx-stolittya> [In Ukrainian].
10. Khymska Ivan. Istoriya Kryvavshchyny ta liky vid «pam'yati» [Elektronnyy resurs] / Ivan Khymska // Krytyka. – Chyso 5–6 (163–164). – Traven' 2011. – [Rezhyim dostupu]: <http://m.krytyka.com/ua/articles/istoriya-kryvavshchyny-ta-liky-vid-pamyati> [In Ukrainian].
11. Coplon Jeff. In Search of a Soviet Holocaust. A 55-Year-Old Famine Feeds the Right / Jeff Coplon // Village Voice. – 1988. – January 12.
12. Famine in Ukraine 1932-1933 [eds. Serbyn Roman & Bohdan Krawchenko]. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986. – 192 p.
13. Himka John-Paul. Holocaust and Holodomor [Електронний ресурс] / John Paul Himka. – Режим доступу: http://pandia.ru/user/publ/17244-Holocaust_and_Holodomor_John_Paul_Himka
14. Kuper Leo. Genocide. Its Political Use in the Twentieth Century / Leo Kuper. – New York: Penguin Paperbacks, 1981. – 256 p.
15. Le Livre Noir Du Communisme: Crimes, Terreur et Repression / S. Courtois, N. Werth, J.-L. Panne, A. Paczkowski, K. Bartosek, J.-L. Margolin. – Paris: editions R. Laffont, 1997. – 848 p.
16. Lemkin Raphael. Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation-Analysis of Government - Proposals for Redress Raphael Lemkin. – Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1944. – 674 p.
17. Serbyn Roman. Lemkin on the Ukrainian Genocide [Lemkin on Genocide of Nations] / Roman Serbyn // Journal of International Criminal Justice. – №7. – Oxford University Press, 2009. – Pp. 123-130.
18. Serbyn Roman. On the Ukrainian Genocide, Lemkin, and Himkian Dialectics <http://www.academia.edu/1233026/> [Електронний ресурс] / Roman Serbyn. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/1233026/>
19. Serbyn Roman. The last stand of the ukrainian famine-genocide deniers [Електронний ресурс] / Roman Serbyn. – Режим доступу: <http://www.infoukes.com/history/famine/serbyn/>. – (Reprinted from «The Ukrainian Canadian». – Montreal: Kobzar Publishing Company Limited, 1989. – February).
20. Serbyn Roman. The Ukrainian Famine of 1932-1933 as Genocide in the light of the UN Convention of 1948 / Roman Serbyn // The Ukrainian Quarterly. – Vol. LXII. – №. 2. – 2006. – Pp. 181-204.
21. Snyder Timothy. Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin / Timothy Snyder. – New York: Basic Books, 2010. – 448 p.
22. Tottle D. Fraud, Famine and Fascism: The Ukrainian Genocide Myth from Hitler to Harvard / D. Tottle. – Toronto, 1987. – P. 92-96.

УДК 343.91-055.2:159.947.213:17.021.2-058.6]:305-055.2(477)

Оксана Кісь

(Не)втрачена жіночність: зусилля українок-політв'язнів зі збереження гендерної ідентичності у таборах ГУЛАГу

Анотація. У 1940-1950-х роках десятки тисяч українських жінок були засуджені за політичними звинуваченнями та ув'язнені на тривалі терміни в ГУЛАГу. Дієвим способом упокорення противників радянського режиму в таборах і в'язницях стало руйнування їхніх соціальних ідентичностей (національної, релігійної, політичної, та ін.). Виявлено, що нівелювання гендерної ідентичності жінок відбувалося, в тому числі, через позбавлення їх основних атрибутів жіночності у зовнішньому вигляді. У цій статті, на основі аналізу особистих спогадів колишніх невільників, а також офіційних документів ГУЛАГу, оцінено роль одягу як важливого маркера жіночності, та розглянуто ті прийоми, які застосовували українки, щоб залишатися і почуватися жінками: перешивали, ремонтували, шили і оздоблювали одяг, дбали про зачіски, тощо. Встановлено, що турбота про зовнішній вигляд дозволяла жінкам протидіяти дегуманізуючому впливу режиму ГУЛАГу, тому подібні практики підтримання фемінності у таборах слід розуміти як пасивний (ненасильницький) спротив тоталітарному ладові.

Ключові слова: українки-політв'язні, Гулаг, повсякденне життя, гендерна ідентичність, маркери жіночності, жіноча історія

Oksana Kis

(Un)lost Femininity: Efforts by the Ukrainian Women Political Prisoners aimed to Preserve their Gender Identity in the GULAG

Abstract. In the 1940-1950s tens of thousands of Ukrainian women have been charged for political accusations and sentenced for long-term imprisonment in the GULAG. Their daily lives and gendered experiences in the Soviet detainment have not been studied yet. Historians of the GULAG claimed that to efficiently suppress the opponents of the communist regime in prisons and camps, their major social identities (national, religious, political etc.) had to be destroyed. Women's gender identities have been washed out, among others, through elimination of some major attributes of femininity from their appearance. This article is based on the analysis of women's personal testimonies (written memoirs, oral interviews, letter etc.) as well as some official documents of the GULAG (rules and regulations of confinement, administration reports, etc.). The former GULAG prisoners unanimously complain about being deprived of regular women's cloth in confinement and being forced to wear ugly uniform (dark, shabby, baggy, oversized, etc.) in the camps. The author examines a special role of clothing as an important marker of femininity and explores a variety of methods applied by the Ukrainian women remain women, to look and to feel like women (namely, sewing, refurbishment, altering and